

ZAMONAVIY GLOBAL BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI

Gulamov Mirshod Maxmudovich

Osiyo Xalqaro Universiteti
Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)
yo'nalishi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10463171>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda jahon tijorat banklari faoliyatini raqamlashtirish sharoitida bank innovatsiyalarini tashkil etish va mavjud imkoniyatlardan foydalanish va ularni takomillashtirishga oid muhim vazifalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: bank, Markaziy bank, Tijorat bank, Islom bank, Tashqi bank, Kapitalizm, kredit-hisobi, Tovar-pul, bankrot, pulli stol.

THE IMPORTANCE OF DIGITIZING THE MODERN GLOBAL BANKING SYSTEM

Abstract. This article highlights the most important tasks related to the organization of banking innovations and the use of existing opportunities and their improvement in the context of digitization of the activities of global commercial banks today.

Keywords: Bank, Central Bank, Commercial bank, Islamic bank, external bank, capitalism, credit account, commodity-money, bankrupt, pay table.

ВАЖНОСТЬ ЦИФРОВИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация. В данной статье освещаются важнейшие задачи, связанные с организацией банковских инноваций и использованием имеющихся возможностей и их совершенствованием в условиях оцифровки деятельности мировых коммерческих банков на сегодняшний день.

Ключевые слова: Банк, Центральный Банк, Коммерческий банк, Исламский банк, внешний банк, капитализм, кредитный счет, товар-деньги, банкрот, платный стол.

Bank deb, pul mablag'larini yig'uvchi, saqlab beruvchi, kredit- hisob va boshqa har xil vositachilik operatsiyalarini bajaruvchi muassasaga aytiladi. Banklar paydo bo'lishining asosi tovar-pul munosabatlarining rivojlanishi hisoblanadi. Tovar-pul munosabatlarining yuzaga kelishi va ularning rivojlanib borishi barcha ijtimoiy-iqtisodiy tuzumlarda banklarning mavjud bo'lishini taqozo qiladi.

«Bank» italyanacha «banca» so'zidan olingan bo'lib, «stol», aniqrog'i, «pulli stol» ma'nosini anglatadi. O'rta asrlarda italiyalik puldorlar hamyonlaridagi, idishlardagi monetalarni stol ustiga qo'yib hisob-kitob qilishgan. XII asrlarda Genuyada pul almashtiruvchilar «bancherii», deb atalgan. Agar puldorlardan birortasi ishonchni oqlamasa va o'z ishiga mas'uliyatsizlik qilsa, u o'tirgan stolni sindirib tashlashgan va uni «banco rotto», ya'ni bankrot, deb atashgan. Demak, bizga ma'lum bo'lgan «bankrot» ham italyanacha «banca» so'zidan olingan.

Banklar paydo bo'lishining boshlang'ich bosqichi XVI asrda Florensiya va Venetsiyada tashkil qilingan kichik jirobanklar hisoblanadi. Keyinchalik shunday banklar Amsterdamda (1605), Gam-burgda (1618), Milanda, Nyurnbergda, Genuyada vujudga kelgan. Bu banklar, asosan, o'z mijozlari — savdogar- larga xizmat qilgan. Bank ishining asosiy yo'nalishlari

depozit (omonat) qabul qilish, kreditlar berish va mijozlarga kredit-hisob xizmati ko'rsatishni amalga oshirish hisoblanadi. Bank qimmatbaho qog'ozlarni saqlash, saqlashga o'tkazilgan qimmatbaho qog'ozlarni joriy boshqarish, birja topshiriqlarini bajarish, seylarni ijaraga berish kabi pulli xizmatlar ham ko'rsatadi. Turli iqtisodiy xizmatlarni amalga oshiruviga ko'ra hozirgi vaqtda bankning quyidagi asosiy turlari faoliyat ko'rsatadi: markaziy (emissiya) banki va tijorat banki.

Markaziy bank („banklarning banki“) (Milliy bank va AQShda Federal rezerv tizimi) mamlakatning jami kredit tizimini nazorat qiladi, davlat pul-kredit siyosatini amalga oshiradi va kredit stavkasini nazorat qiladi, naqd pul va qimmatbaho qog'ozlar emissiyasi bilan shug'ullanadi, mamlakatning oltin-valuta zahiralarini saqlaydi, davlat va tijorat bankiga kreditlar beradi.

Tijorat banki o'z navbatida universal va ixtisoslashgan banklarga bo'linadi. Ixtisoslashgan bank investitsiya banki, jamg'arma (omonat) banki, maxsus bank, kooperativ bank va boshqalardan iborat. Tijorat banki universal bank bo'lib jismoniy va yuridik shaxslarga xilma-xil bank xizmatlari ko'rsatadi (depozitlarni jalb etish, veksel hisobi, kredit berish, qimmatbaho qog'ozlarni sotish va sotib olish).

Bu bank bank va kredit tizimining o'zagini tashkil etadi. Universal bank hamma turdagi asosiy bank harakatlarini amalga oshiradi. Ixtisoslashgan bank biron-bir faoliyatga, sohaga va tarmoqqa xizmat ko'rsatadi. Investitsiya banki, asosan, emissiyata'rischilik operatsiyalar bilan shug'ullanadi va qimmatbaho qog'ozlar savdosini o'tkazadi. Maxsus bank muayyan mijozlar guruhiga xizmat ko'rsatadi yoki ayrim sohalarda ixtisoslashadi (jamg'arma, savdo, tashqi savdo, ipoteka va boshqalar).

Kooperativ bank tovar ishlab chiqaruvchilar tomonidan pay asosida barpo etiladi, ta'rischilarning kredit va bank xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondiradi. Tarmoq va hududiy prinsiplar bo'yicha tashkil topadi, tijorat bankining bir ko'rinishi hisoblanadi.

Investitsiya banki korxonalarining qimmatli qog'ozlari va bondlarni chiqaradi, sarmoya boshqaruvi xizmatlari, kapital bozorda firmalarga maslahat berib boradi, birja bozorlarini yaratadi va yuritadi.

Islom banklarining faoliyati Islomiy qoida va qonunlarga asoslanib olib boriladi. Bunday banklarning eng muhim jihati sarmoya yoki qarzlarni uchun foiz hisobida xizmat haqi undirilmaydi, chunki bunday faoliyat Islom dinida taqiqlangan. Banklar mijozlarga mo'ljallangan binolarni moliyalashtirishdan tushgan foydalar hisobiga yuritiladi.

Tashqi banklar yoki ingliz tilida 'offshore' banklar past solikli va kam cheklovli xorijiy davlatlarda joylashgan banklardir. Ularning aksariyati xususiy banklardan iborat. Mulk shakliga ko'ra banklarning quyidagi turlari bor: davlat banki, davlat ishtirokidagi aralash bank, davlatlararo bank, xalqaro bank, chet el sarmoyasi ishtirokidagi bank, aksiyadorlik bank, bankirlar uyi, kooperativ bank, mahalliy o'z-o'zini boshqarish banki, kommunal bank, xususiy bank va boshqalar.

Bank ishining dastlabki belgilari quldorlik jamiyatida paydo bo'lgan. Ular asosan, savdogarlarning pul bilan bog'liq hisob-kitob ishlarini bajargan ijro-banklar (mijozlar O'rtasida hisob-kitoblarni naqd pulsiz olib boradigan banklar) shaklida vujudga keldi. Shu bilan bir qatorda maxsus sarrofxonalarda sarroflar pul almashtirish va yirik pullarni maydasiga almashtirib berish ishlari bilan shug'ullangan. Bankning ayrim belgilariga ega bo'lgan muassasalar o'rta asrlarda

shimoliy Italiya shaharlarida, soʻngra Gollandiya va Germaniyaning savdo markazlarida yuzaga keldi.

Kapitalizmning vujudga kelishi va rivojlanishi bilan bankning ahamiyati ortib ketdi. Bank ishining hozirgi tamoyillari birinchi boʻlib 17-asrdan boshlab Angliyada, soʻngra boshqa mamlakatlarda yuzaga kela boshladi. Shu davrdan boshlab bank kapital va tadbirkorlikni ishga solishning maxsus bir sohasiga aylandi.

Bankning koʻpayishi bilan ssuda kapitali kapitalning asosiy shakllaridan biri boʻlib qoldi. Asta-sekin bank yiriklashib, ular bajaradigan operatsiyalar doirasi kengayib bordi. bank muomalaga xususiy veksellar oʻrnida ishlatiladigan kredit pullari — banknotlar (bank biletlari) chiqara boshladi.

Koʻpgina mamlakatlarda cheklar bilan amalga oshiriladigan naqd pulsiz hisob-kitoblar paydo boʻldi. Kapitalizmning rivojlanishi bilan kredit va toʻlovlarda vositachilik vazifasini bajaradigan muassasalarga talab ortib bordi. bank boʻsh pul vositalarini yigʻib, ularni turli muddatlarga ssudaga berdi, ular korxonalarining joriy hisob varagʻini yuritib, korxonalar oʻrtasida oʻzaro hisobkitoblarni olib bordi.

Asta-sekin bank oʻrtasida eng yiriklari paydo boʻldi. Ayniqsa, 19-asr oxiriga kelib bank ishlab chiqarishning konsentratsiyalanishi oqibatida bankning yiriklashuvi bank sonini qisqarishiga va bank monopoliyalarining vujudga kelishiga, ular oʻrtasida oʻzaro raqobat kurashining kuchayishiga sabab boʻldi.

Bank toʻlov va kredit operatsiyalarida vositachilik qilish bilan kifoyalanmay, sanoat korxonalari aksiyalarini sotib ola boshladi yaʼni korxonalariga egalik xuquqini rasmiylashtirishni yoʻlga qoʻydi va ularning xoʻjaliklari yoki muassislaridan biriga aylandi, yangi korxonalar taʼsis etishda hamkorlik qildi. Yirik bank va sanoat kapitalining birga qoʻshilib ketishi natijasida moliya kapitali va moliya oligarxiyasi vujudga keldi, bu oligarxiya mamlakatlarning iqtisodiy va siyosiy hayotida katta mavqeni egalladi.

Hozirgi davrda koʻpgina mamlakatlarda koʻplab (masalan, 90-yillar boshida AQShda 14,5 mingdan ortiq bank boʻlgan) bank boʻlishiga qaramay, ulardan 3—4 tasigina yetakchi oʻrinda turadi. Turli mamlakatlardagi yirik bank nihoyatda sertarmoq boʻlib, oʻz mamlakati doirasidagina emas, shu bilan birga jahonning juda koʻp mamlakatlarida boʻlim va filiallariga ega.

Rivojlangan mamlakatlarda bank iqtisodiyotni boshqarish va ragʻbatlantirish muassasasi vazifalarini bajaradi. bank pul kapitalini iqtisodiyotning sohalari va tarmoqlari boʻyicha taqsimlanishida qatnashib, foyda normasining tenglashuvini taʼminlaydi.

Jahon bank tizimlarining qanday turlari borligini oʻrganishga kirishishdan oldin taʼrifning oʻzini tushunishga arziydi. Ushbu atama bitta huquqiy va moliyaviy-kredit mexanizmi doirasida faoliyat yurituvchi nobank kredit tashkilotlari va banklarning oʻzlari yigʻindisini tavsiflash uchun ishlatiladi. Bu tizim ham milliy bankni, ham xususiy tuzilmalarni, jumladan, turli kredit va hisob-kitob markazlarini oʻz ichiga oladi.

Milliy bankning asosiy vazifasi davlat valyuta va emissiya siyosatini amalga oshirishdan iborat. Bu mamlakat xazira tizimining markazi. Bank tizimi kredit tashkilotlari faoliyatini qoʻllab-quvvatlovchi ixtisoslashgan kompaniyalar bilan ham bogʻliq boʻlishi mumkin.

REFERENCES

1. Banklar va bank faoliyati to`g`risidagi qonun, Toshkent,2019y.
2. Markaziy bank to`g`risidagi qonun, Toshkent, 2019y.
3. Bank siri to`g`risidagi qonun, Toshkent, 2003y.
4. Kredit uyushmalari to`g`risidagi qonun, Toshkent, 2006y.
5. <http://www.uba.uz>-O`zbekiston Banklar Asotsiatsiyasi rasmiy sayti.
6. <http://www.lex.uz>-O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlar to`plami.
7. <http://www.cbu.uz>-O`zbekiston Respublikasi Markaziy bankining vebsayti.